

עוד ביישוב ובאור שתי הסוגיות – ע' שאג"א ונוב"י שם; שו"ת שאילת שמואל (מג; ע), מובא בשו"ת בית זבול ח"א כב, יא וע"ע בית זבול ח"ג י; הגהות מצפה איתן וחונן דעה יומא שם; כוכב מיעקב (רד).

(ע"ב) 'דאיכא ברא לסבא, מיגו דאיתוסף איסורא לגבי בריה איתוסף איסורא לגבי דידיה'.
 הרמב"ם (בפירוש המשנה) מפרש שיש לזקן בן קטן, וכאשר נעשה גדול חלים עליו איסור אשת-אחי-אביו ואיסור אשת-אב בבת אחת, כיון שכך חל איסור אשת-אב גם כלפי זה, מטעם 'איסור מוסיף', מיגו שניתוסף עליה איסור אשת-אב אצל הבן הקטן לכשהגדיל.
 [כמו כן פרש הרמב"ם במשנה ד"יש אוכל אכילה אחת' – כגון שנטמא כשהוא קטן ואחר כך הגדיל, שאז איסור חלב ואיסור קדשים בטומאה חלים עליו בבת אחת. וכנראה שהיתה לו גרסה אחרת בגמרא, כגרסה המופיעה בשיטה מקובצת לעיל אות ב] (ע"ע באגרות משה אה"ע ח"א יח, במה שתמה על סברה זו (וע"ע חזו"א אה"ע – קלד לדרך לב סקי"ב). וע"ש עוד בסוסי"כג, בבענין 'הנקודה הנפלאה' שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, לענין איסור הנאה של בשר בחלב. וע"ע: משנה למלך יסודי התורה ה, ח; זכר יצחק ח"ב מא; משך חכמה משפטים כג, יט; קהלות יעקב כריתות 1).

'הבא על חמותו חייב עליה משום חמותו ואם חמותו ואם חמיו'. אפשרות זו יכולה להיות בהיתר; נשא אשה ונשא גם את אחיה וגם את בת אחותה, והרי חמותו היא גם אם חמותו וגם אם חמיו. והדבר מבואר בדברי הרמב"ם (איסורי ביאה ג, יד), שמותר לו לאדם לישא כאחת את בת אחות אשתו ואת בת אחיה (עפ"י מגיד-משנה שם. וכן כתב בשטמ"ק כאן אות יא).
 ואולם בספר הפרדס (לרש"י ז"ל, דף כא) נמצא כתוב שאין לו לאדם לשאת את בת אחות אשתו או את בת אחיה, שעשו חכמים הרחקה לעריות וגזרו על השניות להן שמה יפגע בערוה, אף בת אחות אשתו בכלל השניות היא, כדי שלא יפגע באחות אשתו שהיא ערוה מן התורה.
 ולפי דעה זו צריך להעמיד שמדובר כאן שעבר ונשא באיסור דרבנן (כן כתב מהר"ם סווין, הובא בהון יוסף סי' י).

וכן הורה בשו"ת רב פעלים (ח"ב אה"ע כו) להלכה למעשה, אודות אדם נשוי שרצה לישא את אחות אביו של אשתו. וכתב שלכתחילה יש להורות לו שלא לשאתה כשם שאסר בספר הפרדס את בת אחיה, ואולם כיון שהרמב"ם התיר ודברי ספר הפרדס הינם חידוש, אם נשא כבר אין מוציאים אותה הימנו ואין מהרהרים אחר היחוס הזה.

דף טו

'עד כאן לא קאמר סומכוס אלא גבי אותו ואת בנו דגופין מוחלקין, אבל הכא דאין גופין מוחלקין אימא כר' אבהו...' נראה לפרש: ב'אותו ואת בנו' הקפדת התורה היא על שחיטת שניהם [אלא שעל הראשון לא היה איסור בשעה ששחטוהו שהרי היה יכול להמנע מלשחוט השני, אבל אחר ששחט השני, שחיטת שניהם היא האיסור], ואילו באשה ובתה האיסור הוא על ביאת השניה לאחר קידושי הראשונה [כי הלא אין איסור אלא אם קידש את הראשונה ולא בביאה גרידא, ועל כן, אין שייך לומר שכאשר בא על השניה הוברר שקידושי הראשונה הם חלק מן העבירה – שהרי קידושין גרידא אינם עבירה], נמצא שאיסור חמותו הריהו כאיסור שאר קרובות, ואין כאן 'גופין מוחלקין' (חדושים ובאורים ג, ח. וכעין זה בספר מתן קדש לר"נ מלינובסקי).

א. ע"ע בד"א בשו"ת בית זבול ח"ג מג ובספר אמרי דב (לר"ד היימפלד) דרכים נוספות.

ב. בחו"ב צידד לומר לפי זה שאם אדם אחד שחט את האם ואת בת בתה, ואדם אחר שחט את בתה – מודה סומכוס שאינו לוקה אלא ארבעים, כי באופן זה שלא הוא שחט את הראשונות, אין שייך לשתפן בעבירה להחשיבן כגופין מוחלקין. ולא זכיתי לעמוד על טעמו, הלא ודאי אינו לוקה על שחיתת הראשונה אלא על האחרונה בלבד, אלא שכיון שהראשונה היא ממרכיבי האיטור, לכך היא גורמת להחשיב 'גופין מוחלקין', ואם כן מה לי אם הוא שחט את הראשונה אם אדם אחר. עוד תמה על דברי התוס' ישנים שכתבו שאם בא על אחות שתי נשיו חייב שתים לסומכוס – והלא דומה הדבר ממש לחמתו. ובאור שמח (איטורי ביאה ב,ח) הלך בדרך עמוקה בבאור דברי הגמרא והתוס'. ובספר אבי עזרי (שגגות ד,ד) העיר על דבריו. וצידד שנראה שטעות סופר נפלה בדברי התוס' הללו וצריך לגרוס' מיחייב אחת על שתיהן'. ולכאורה נראה בדרך פשוטה, שהתוס' הבינו דברי הגמרא שגזרת הכתוב היא לעשות כולן איטורי אשה ובתה כגוף אחד, שנאמר 'ומה היא א', אבל מצד הסברה אכן אין הפרש לענין חלוקת הגופים בין איטור 'אותו ואת בנו' ל'אשה ובתה', ולשון הגמרא 'אבל הכא דאין גופין מוחלקין' מתפרש משום גזרת הכתוב דר' אבהו.

'אמר רבי עקיבא: שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטלים של עימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל...' 'קא משמע לן דאף על גב שהיו רבן גמליאל ורבי יהושע הולכים לדבר הצריך להם טובא, ותו שהיה לדבר מצוה, ליקח בהמה למשתה, אפילו הכי כשבא אצלם רבי עקיבא לשאול דברי תורה לא נמנעו מלהשיב על כל פרטי שאלותיו ולא אמרו לו זיל האידינא דטרידנא. והיינו דקתני בתר הכי 'ועוד שאלן...' לומר שלא היתה שאלה אחת בלבד אלא טובא, ואפילו הכי לא נמנעו... דתלמוד תורה כנגד כולם. ושוב ראיתי להרב קרבן אהרן (דף צא) שכתב דקמ"ל אגב שלא היו החכמים יוצאים אלא לדבר מצוה. ועוד, שגם בהיותם בשוק לא היו פוסקים מדברי תורה... (מתוך 'שושנים לדוד' לר"ד פארדו).

'אמרו לו: לא שמענו, אבל שמענו הבא על ה' נשיו נדות בהעלם אחת שהוא חייב על כל אחת ואחת [ורואין אנו] שהדברים קל וחומר.' אף על פי שאין עונשים מן הדין, מחייבים קרבן מן הדין. אי נמי, כיון שלחלק בעלמא אנו באים ללמוד, אין זה אלא גילוי מלתא בעלמא ודנים זאת בקל וחומר (עפ"י ריטב"א מכות יד).

בענין חיוב קרבן מן הדין, נראה שהדבר שנוי במחלוקת תנאים בתוספתא בשבועות פ"ג. וסתמא דהש"ס (שם לא) משמע שעונשים. ע"ע בענין זה במובא בסנהדרין נד מכות יד. ולעיל ג.

'איכא למפרך מה לה' נדות שכן גופין מוחלקין, אלא אמר קרא ערות אחת גלה...' יש לתמוה אם כן הלא נפרכה משנתנו? ונראה ששאלת רבי עקיבא היתה אם אכן יש לדרוש את הכתובים (לכך יצאה כרת באחותו) לחלק חטאות באחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו, אם לאו. והשיבו לו שמסתבר לדרוש לחלק, שהרי אנו רואים שאפילו בבא על חמש נדות יש חילוק חטאות. ואמנם יש מקום לומר שגופים מחלקים יותר משמות, אך יש גם מקום לומר הפוך, לכן יש מקום לדרוש מן הכתובים ששמות מחלקים, על סמך סברת ה'קל וחומר' (עפ"י חדושים ובאורים ג,י. ועתוס').

(ע"ב) 'הולך לו ערב פסח אצל הרופא וחותרו.' רש"י פרש כדי שלא יהא מאוס ברגל. והרש"ש כתב, לפי שהוצרך לטבול להיטהר קודם הרגל (פירוש, מטומאת ערב) לכך היה צריך לחתוך את האבר

המדולדל, כדי שלא יהווה חציצה בטבילתו [כפי גרסת הרא"ש (בנדה כו) והטושו"ע (יר"ד קצח, כב) שאבר ובשר המדולדלים – חוצצים בטבילה].

'המוחק את הכרישה'. הערוך (ערך 'מחק') מפרש 'ממחק' (כך גרסתו) – מדחק ידו ולוחץ עליה, כדי להוציא את הטל.

לפרש"י הוא כמשמעות 'מחקה ראשו' דסיסרא (שופטים ה) – לשון שבירה ומחק. ואולי לשון גירוד ושפשוף, כמו 'מעבד את העור ומחקו' דמלאכת שבת.

'אמר רבי יהושע: שמעת... ורואה אני שהדברים קל וחומר. אמר לו רבי עקיבא: אם הלכה היא – נקבל, ואם לדין – יש תשובה. אמר לו: השב'. כלומר, אילו היית אומר הלכה שקבלת מרבותיך, היינו מקבלים. עכשיו שדנת ב'קל וחומר' – יש להשיב (רד"ל).

יתכן לפרש שאעפ"י שרבי יהושע אמר 'קל וחומר', היתה בידו קבלה על כך. וזה עפ"י מה שכתב הנצי"ב (בבכורות ד) שמשמע בגמרא (בתמורה טז) שהיתה בידם קבלה גם על מידת 'קל וחומר'. ויתפרש 'אם הלכה היא' – אותו קל-וחומר שאמרת – נקבל.

ומכך שאמר לו רבי יהושע 'השב', משמע שאכן דן דין זה מעצמו ולא היתה לו עליו קבלה מרבתי. ועל כן פשוט בגמרא שלדעת רבי עקיבא אינו חייב אלא אחת, ומשמע מודאי ולא מספק (וכמו שהוכיח בשפת-אמת מדברי הרמב"ם) – כיון שהשיב על הדין שדן רבי יהושע מעצמו.

'אמר לו רבי עקיבא... יש תשובה... אם אמרת במעילה שעשה בה... תאמר בנותר שאין בו אחת מאלו'. טעמו של רבי עקיבא שמחייב אחת על הכל, הגם שבכל מקום הגופים מחלקין – יש אומרים שלדעתו אין גופין מחלקים אלא בעריות שאף הן מוזהרות עליו כשם שהוא מוזהר, משא"כ בבהמות (עפ"י תו"י).

ויש שחולקים על טעם זה [שאין חילוק בדין הבא על חמש נשים נדות או רבע חמש בהמות וכד'] ומפרשים שאין אומרים גופים מחלקים אלא בדבר שהאיסור תלוי בגוף כיחידה אחת שלמה, משא"כ באכילת נותר וכד' שחייב על כל חלק וחלק שאוכל ואינו תלוי בכל הגוף [וכן שחיטת זבחים בחוץ, האיסור אינו בא מצד גוף הבהמות אלא משום שם הזבח, והרי שם זבח אחד לכולם. קרבן אהרן, חובה א] – אין אומרים בזה 'גופים מחלקים' (עפ"י שיטמ"ק טז, בסוף המסכת).

ויש שכתבו שאין אומרים כן אלא בגופים חיים כמו בביאת עריות וכד', אבל בבהמות שחוטות כגון אוכל נותר מכמה זבחים או שוחט קדשים בחוץ שהחייב חל בשעת גמר שחיטה – אין הגופים חשובים (עפ"י שער המלך איסו"ב יז, יא; פרי מגדים בפתחתה כוללת להל' שבת).

בפמ"ג שם יצא לחלק לפי"ז בשוחט כמה בהמות בשבת בהעלם אחד שאינו חייב אלא אחת כי חיובו חל בשחיטת רוב סימנים ואז כבר אינם חיים, משא"כ שוחט חמש עופות בקנה שלהם, שכיון שלא ניקב הוושט – חיים הם, הלכך גופים מחלקים. יש מי שכתב שגם רבי יהושע סובר סברא זו, אלא לדעתו מפני שהזבחים חשובים לפיכך גופים מחלקים אפילו לאחר שחיטה, משא"כ בכגון אוכל חלב של כמה בהמות, אינו חייב אלא אחת (כן מבואר בתורי"ד קדושין עז: אך בפירוש הראב"ד לתו"כ (חובה א) נראה שר' יהושע סובר שאף בבהמות שחוטות גופים מחלקים).

ויש שאינם מחלקים בין חיים לשחוטים (ע' משנה למלך איסו"ב שם – בדעת התוס' בזבחים). והטעם שאינו חייב על כל בהמה ובהמה – יש שפרשו לפי שאין אומרים גופים מחלקין אלא בשאי אפשר לערב הפעולות, כגון בביאה, אבל באכילה שיכול לערב ולאכול, וכן בשחיטת חוץ – יכול לשחוט כמה בהמות כאחת, הלכך אין הגופין מחלקים (עפ"י מהרי"ט קדושין עז: אור שמח שגגות ו). וע"ע משנה למלך שבועות ד, א.

אפשרות במקרה הראשון דלעיל, שאותה בת שבא עליה היא גם אם-חמיו ואם חמותו (ע' שטמ"ק אות יד. וע"ע חק נתן).

ג. האפשרויות הנ"ל קיימות גם בהנחה שאין איסור חל על איסור – לפי שבאיסור 'כולל' (= שהאיסור השני חל על אובייקטים נוספים שהיו מותרים לאותו אדם עד כה) או 'מוסיף' (= שהאיסור השני חל על אישים שהיו מותרים עד כה באותו אובייקט. וכן תוספת איסור הקטרה למוזב נחשבת 'איסור מוסיף'. ולדעת רש"י, אף איסור הנאה על איסור אכילה נחשב 'איסור מוסיף') או באיסור 'בת אחת' (ששני האיסורים חלו כאחת) איסור חל על איסור. ובכל האופנים דלעיל יש אפשרות של איסור מוסיף או כולל או בת אחת, כמפורט בגמרא.

רבי שמעון (ביבמות לב. ובשבועות כד.) אינו סובר לא 'איסור מוסיף' ולא 'איסור כולל', ואפילו איסור חמור על איסור קל (וכדלהלן כג ותד"ה ומי).

בשיטת ר' יוסי נחלקו הדעות (ביבמות לג) האם מודה באיסור כולל. ואולם באיסור מוסיף ודאי מודה שחל, ובוה מדבר התנא (עתוס').

וכן נחלקו תנאים (בחולין קא. ובתוס') באיסור כולל שאינו חמור מהאיסור הראשון ולא מוסיף עליו.

ויש דעה שרק איסור חמור חל על איסור קל [אעפ"י שהאיסור השני אינו כולל ולא מוסיף], ולא להפך (רבי להלן כג: ורבי יהודה חולין ק:).

להלכה, איסור כולל חל אפילו אינו חמור מהראשון, וכן איסור מוסיף חל על איסור (ע"מב"ם שגגות ד,א; איס"ב יז,ה ועוד), אבל איסור שאינו כולל או מוסיף, לא חל על איסור אף לא על איסור קל ממנו, כגון איסור לאו על עשה (עתוס' שבועות כג: ד"ה דמוק').

נחלקו הדעות ב'איסור כולל' משני שמות, כגון אשת איש ונעשית חמותו, שאעפ"י שכשנשא בתה ונעשתה זו חמותו נאסרו נשים נוספות עליו, אך לא נאסרו באותו שם שהיא נאסרת (עתוס' כאן וביבמות לב:).

דף טו

כד. כמה חטאות / אשמות חייב אדם בשגגות דלהלן?

- א. בא על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו.
- ב. בא על חמש נשיו נדות בהעלם אחד.
- ג. בא על ערוה וחזר ובא עליה.
- ד. קצר בשבת כגרוגרת וחזר וקצר כגרוגרת.
- ה. קצץ תאנה ודלית (= זמורת גפן) המודלית עליה, בבת אחת.
- ו. שחט חמשה זבחים בחוץ בהעלם אחד.
- ז. אכל חתיכות נותר של זבח אחד בחמשה תמחויין, או מחמשה זבחים.
- ח. אכל מן הזבח קודם זריקת דמים – בחמשה תמחויין, או מחמשה זבחים.
- ט. כאופנים הנזכרים וב'לא-הודע' (כגון חתיכת התר וחתיכת איסור לפניו, ואינו יודע איזו אכל).

א. הבא על אחותו שהיא אחות-אביו וגם אחות-אמו [כגון שבא על אמו והוליד שתי בנות ובא על אחת מהן והוליד בן ובא הבן על אחות אמו, שהיא גם אחותו (מאב) וגם אחות אביו] – חייב שלש חטאות, ששמות (= לאוין) מחלקים (ערוה אחתו גלה. וכן יש דרשות נוספות – ע' לעיל ב. ואינו דומה לחמותו שהיא אם חמיו ואם חמותו – ששם הכל נלמד מאזהרה אחת – 'אשה ובתה'. שטמ"ק).

ב. בא על חמש נשיו נדות, אפילו בהעלם אחד – חייב על כל אחת ואחת, שגופים מחלקים (ואל אשה בנדת טמאתה. לעיל ב).

ג. בא על ערוה וחזר ובא עליה; בשני העלמות – חייב שתי חטאות. בהעלם אחד – לחכמים אינו חייב אלא אחת, שהרי כאן גוף אחד, העלם אחד ושם אחד. ולר' אליעזר – חייב שתיים. [וחייב על כל כה וכה. עפ"י יבמות לד; רא"ש].

הוא בהעלם אחד והיא בשנים; לחכמים, הוא אינו חייב אלא אחת והיא חייבת שתיים.

ד. קצר כגרוגרת וחזר וקצר כגרוגרת בהעלם אחד; לחכמים, אינו חייב אלא חטאת אחת. ולר' אליעזר – נחלקו אמוראים; לדעת רבה חייב שתיים לפי שעשה שני חטאים, ולרב יוסף אינו חייב אלא אחת לפי שאפשר לערבן, כלומר לקצרן בבת אחת. [ובדעת סומכוס נקט רב יוסף לחייב על כל אחת ואחת (עפ"י חולין פב:)].

ומבואר בגמרא שכשקצרן בבת אחת – אינו חייב אלא אחת לכולי עלמא.

משמע בגמרא שאפילו קצץ שתי תאנים משני עצים בבת אחת, דומיא דדלית ותאנה – אינו חייב אלא אחת. ולכאורה נראה שאפילו קצץ תאנה וענבים כאחת אינו חייב אלא אחת שהרי שניהם אב, וכן מדויק מרש"י. ואולם הרשב"א (שבת צג:) כתב באופן זה שחייב שנים. (וע' בחדושים ובאורים ג, טז. וע"ע רשב"א שבת צו. קונטרס תוצאות חיים ג, ו).

ה. קצץ בבת אחת תאנה וזמורת הגפן (והוא צריך לזמורה, כגון להסקה. והרי היא תולדת 'קוצר'); ר"א מחייב שתיים [על אב ותולדה דידיה], וחכמים (בשבת סח. וכן רבי עקיבא – להלן טו) פוטרים. פירוט נוסף בידינו חילוק מלאכות בשבת – ע' בשבת ע עא.

ו. שחט חמשה זבחים בחוץ בהעלם אחד; לפי תנא קמא, לר' עקיבא אינו חייב אלא אחת ולר' יהושע חייב על כל אחת ואחת. ולפי ר' שמעון, הכל מודים בזה שאינו חייב אלא אחת (שאינן ללמוד מדין מעילה לחייב על כל אחת ואחת, כדלהלן). להלכה אינו חייב אלא אחת (רמב"ם שגגות ו, ב).

ז. אכל 'נותר' בחמשה תמחויין [כגון שאכל מחמשה חלקי בהמה שונים, או בחמשה מיני תבלין או בכגון בישול צליה וטיגון וכדו'. ע' בגמרא טז. אופנים שונים. ובערו"ג כתב שכל אמורא מוסיף על דעת חברו חידוש] או מחמשה זבחים, בהעלם אחד; לר' עקיבא ולר' יוסי בר' יהודה (וראבר"ש), אינו חייב אלא אחת. ולר' יהושע חייב על כל אחת ואחת. [יש צד בגמרא שר' יהושע קיבל מר' עקיבא. ומכל מקום מובאת בברייתא דעת תנאים הסוברת שחייב על כל אחת ואחת].

הרמב"ם (שגגות ו, ב) פסק כר' עקיבא שאינו חייב אלא אחת. ואפשר שדעת התורי"ד (בקדושין עז) שהלכה כר' יהושע שגופים מחלקים בבהמות, בקדשים (ע' חז"א לו, א. וכן נראה מר"י מגאש בשבועות כב: שנקט כר' יהושע).

ח. אכל מן הזבח קודם זריקת דמים, בחמשה תמחויין [שטעמם שונה] או מחמשה זבחים, והכל בהעלם אחד; חייב אשם מעילות על כל אחת ואחת. כן מסר רבי יהושע.

וכן פסק הרמב"ם (שגגות ט, ט), והוסיף בה תנאי: ובלבד שיהא שוה פרוטה בכל אכילה. – 'חומרה יתירא היא במעילה, שהרי עשה בה המהנה כנהנה ומצטרפת לזמן מרובה ושליח שעשה שליחותו חייב המשלח, מה שאין דברים אלו בשאר איסורים' (לשון הרמב"ם). דנו האחרונים האם גם לקולא נוקטים במעילה תמחויין מחלקים, אם לאו (ע' מנחת הינוך קכו, כד; שפ"א וחי"ב כאן).

ט. בכל מקום שיש חילוק חטאות, יש חילוק גם באשם-תלוי. ובכל מקום שמביא חטאת אחת מביא אשם תלוי אחד. במעילה, נחלקו תנאים (להלן כב) האם יש חיוב אשם תלוי ב'לא הודע'.

כה. א. אבר המדולדל באדם ובבהמה – האם הוא טמא, כאילו נתלש מן החי?
ב. המנתק או מפריד דבר מגוף כלשהו, האם הגוף מטמא את הדבר או מקבל ממנו טומאה, בעת ההתנתקות / ההפרדות?

א. אבר המדולדל שהוא תלוש ברובו, ומיעוטו עדיין מעורה – אינו מטמא לא באדם ולא בבהמה.

ב. מבואר בגמרא שאם מנתק / מפריד דבר בכל כחו, אין חיבור ביניהם משנתלש ואינם מטמאים זה מזה. ואם לאו – מטמאים. כגון אבר המדולדל שתולשו בכח – לא נטמא ממנו האדם, ואם לאו – טמא. וכן טמא שירדו גשמים על בגדיו והוא מתיום בכל כחו – המים טהורים, לפי שכל עוד הם בבגדיו, אינם מקבלים טומאה (אם משום שעומדים ליבלע בבגד ואינם חשובים (רש"י) או שהם בטלים על גבי גופו ואינם 'משקה' עד שיצאו ממנו במחשבה (עראב"ד טומאת אוכלין יב, 1), אם משום שאין ירדתם לרצון. תוס'), וכשנתלשו ממנו הרי לא נגעו בו מפני שנתלשו בכח.

הרמב"ם השמיט בחיבורו הגדול הלכה זו, שניתנו בכל כחו (ע' לקוטי הלכות).